

Tutkittua tietoa digiköyhyydestä ja ehdotuksia sen ratkaisemiseksi

*Niina Rantamäki, Jyväskylän yliopisto,
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius*

*Mari Kattilakoski, Itä-Suomen yliopisto,
Karjalan tutkimuslaitos*

Miten ratkaistaan digiköyhyyden juurisyyt?
-webinaari 4.2.2025

MaaseutuDIGI-tutkimushanke

(1.6.2023–31.3.2025)

- Tarkastelee yhteiskunnan digitalisoitumista maaseutualueiden näkökulmasta etsien vastauksia seuraaviin kysymyksiin:
 1. Millaisia eri väestöryhmiin ja elinympäristöihin liittyviä tekijöitä digiosattomuuden ja -syrjäytymisen taustalla voidaan tunnistaa? -> **JUURISYYT**
 2. Millaisena digisyrjäytyminen näkyy ihmisten arjessa maaseutualueilla? -> **KOKEMUKSET**
 3. Millaisin keinoin digisyrjäytymistä pyritään ehkäisemään sekä siihen liittyviä ongelmia ratkaisemaan? -> **RATKAISUT**
- Tutkimuksen toteutus:
 - Valtakunnallinen kirjoituskutsu
 - Tapaustudkimus kolmella hyvinvointialueella:
 - Haastattelut: HVA digikehittäjät, HVA vaikuttamistoimielimet, kansalaisjärjestöt
 - HVA digikehittämistä ohjaavat dokumentit
 - Yhteiskehittäjyyden työpajat tapaustudkimusalueilla (tulossa maaliskuussa 2025)

Digitaalinen pääoma vs. digiköyhyys

(Donaghy 2021; Sibilla & Gorgoni 2023)

- **Digitaalinen pääoma** on perusta, jolle digitaalisen maailman vuorovaikutus rakentuu:
 - Koostuu sosiaalisista ja fyysisistä resursseista ml. käytön edellyttämät laitteet, verkkoyhteydet, tieto, osaaminen, taloudelliset resurssit; tarvittava tuki; luottamus digitalisaation turvallisuuteen ja tyytyväisyys siihen
- **Digiköyhyys** on digitaalisen pääoman puutetta ja tästä aiheutuvia sosiaalisia seurauksia:
 - Vajeet digitaalisen pääoman eri osa-alueilla *sekä seurauksena tästä*
 - Yhteisöllisestä ja yhteiskunnallisesta elämästä sivuun jääminen (sosiaalinen kanssakäyminen, yhteiskunnallinen osallisuus ja vaikuttaminen, työelämäosallisuus ja työelämässä eteneminen jne.)
- Digiköyhyys heijastaa epäsymmetriaa tieto- ja viestintäteknologian nopean leviämisen ja siihen sopeutumisen hitauden välillä

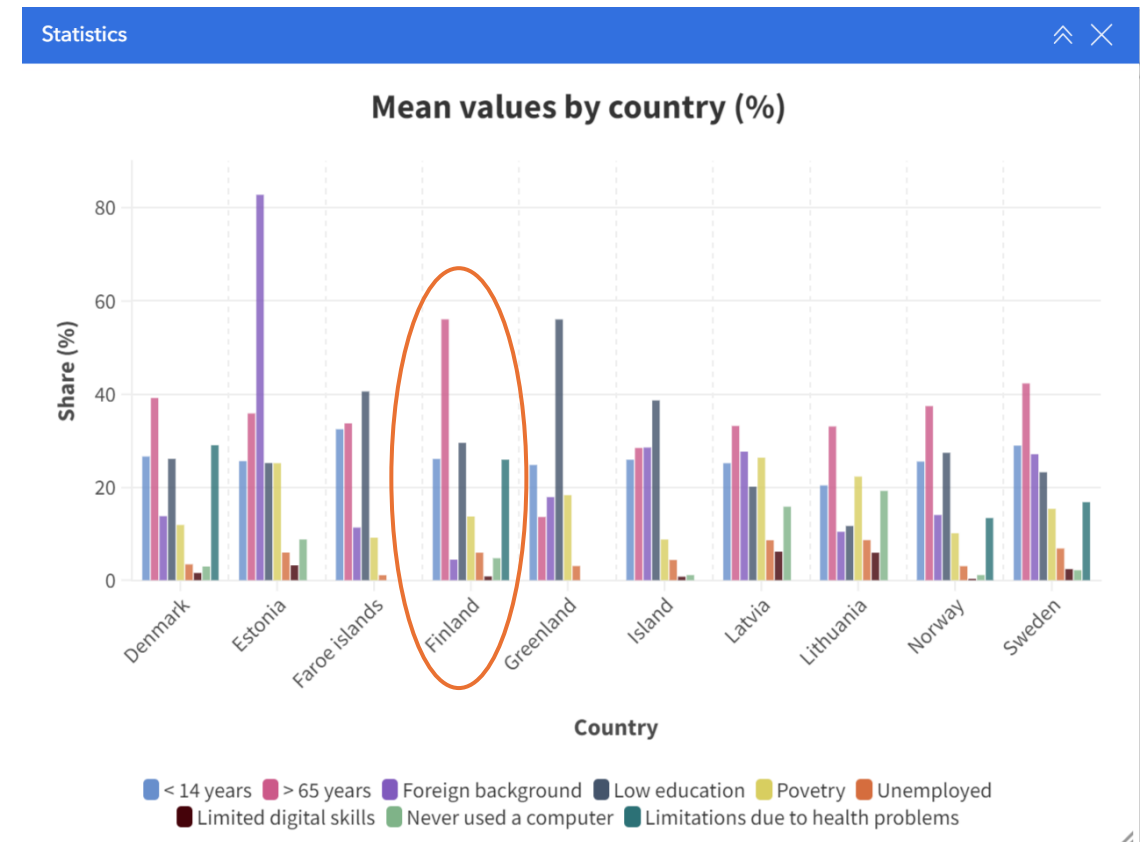
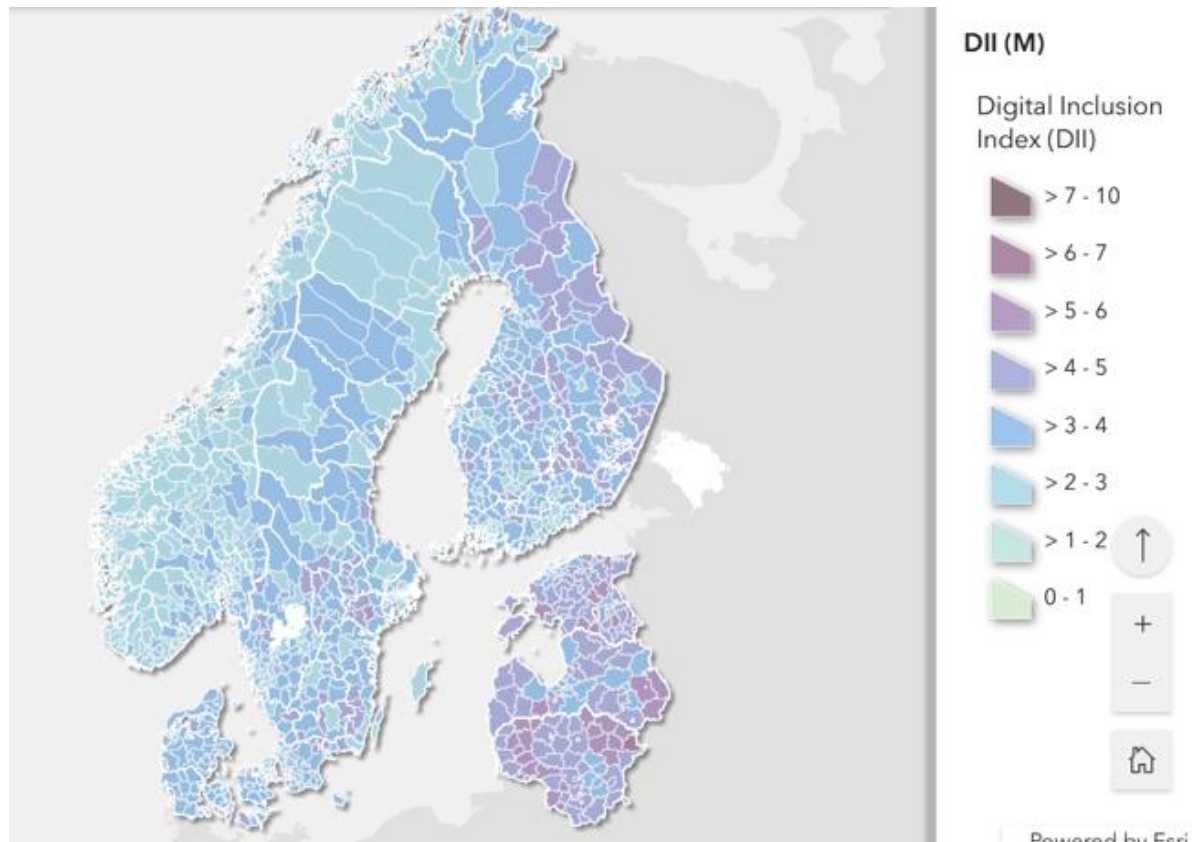
Digiköyhyys (Helsper ja Reisdorf 2017; Ragnedda ym. 2022)

- Voidaan jakaa **primaariköyhyteen** (perusresurssien puute; keskittyy infraan ja taloudellisiin esteisiin) ja **sekundaariköyhyteen** (taitojen ja motivaation puute, koettu hyöty; liittyy henkilökohtaisiin ja sosiaalisiin tekijöihin)
 - Vaikka sekundaariköyhyys on lisääntynyt, primaariköyhyys on edelleen merkittävä tekijä
 - Näyttää siltä, että sosiaalisesti on hyväksytympää vedota kiinnostuksen puutteeseen kuin osaamisen tai resurssien puutteeseen
 - Näyttää juurtuvan erityisesti yhteiskunnassa jo valmiiksi huono-osaisessa asemassa olevien joukkoon
 - Iän rinnalla merkittäviä tekijöitä myös elämäntilanne ja sosiaaliset suhteet; kokonaiskuva ja taustalla vaikuttavat syyt kuitenkin jatkuvassa muutoksessa
 - Digitalisaation edistyessä eriarvoisuus siitä hyötyvien ja sen ulkopuolelle jäävien ryhmien välillä on kasvanut
- Digitalisaation myötä on muodostunut uusi huono-osaisien yhteiskuntaluokka: digitaalinen alaluokka

Suomen digitaalinen maisema

- Suomi on yksi Euroopan digitalisoituneimmista maista (DESI 2023)
 - Digitaalisten palvelujen ensisijaisuus valtionhallinnossa ja yleisemmin julkisissa palveluissa
 - Suomen digitaalinen visio vuodelle 2030: "Rakennamme houkuttelevaa, kilpailukykyistä, kestäväää ja hyvinvoivaa digitaalisesti kyvykästä Suomea" (VN 2022)
 - Digitaalisten palvelujen kehittäminen hyvinvointialueiden palvelustrategioiden keskiössä
 - STM:n digistrategia 2023 – 2025 ”Digitaalisuus sosiaali- ja terveydenhuollon kivijalaksi”
 - Tieto- ja viestintätekniiikan (TVT) saatavuus ja käyttö uusi kansalaisoikeus, mutta myös velvollisuus - edellytys täysivaltaiselle kansalaisuudelle
 - Tavoitteena, että kaikki kansalaiset voivat käyttää digitaalisia palveluja yhdenvertaisesti ja sujuvasti
 - Digitaaliset taidot ja työkalut yhä suurempi osa päivittäistä elämää
- Kaikki edellä kuvattu tarkoittaa myös digiköyhyyden riskin lisääntymistä

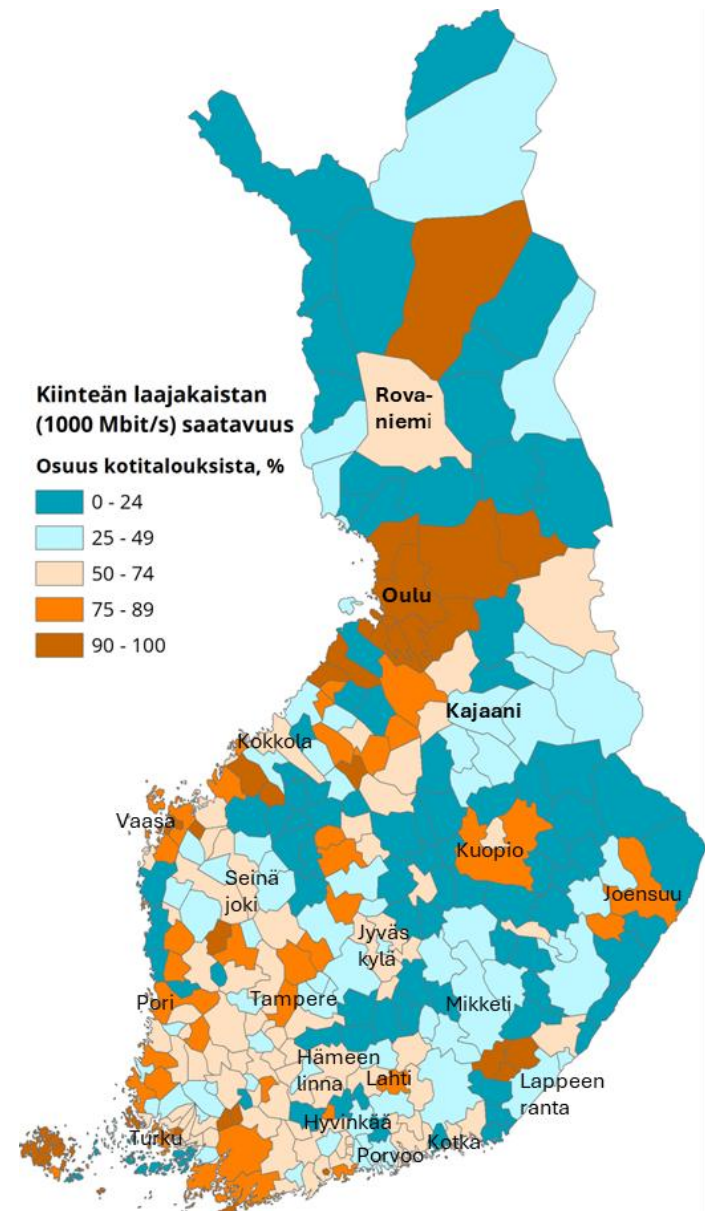
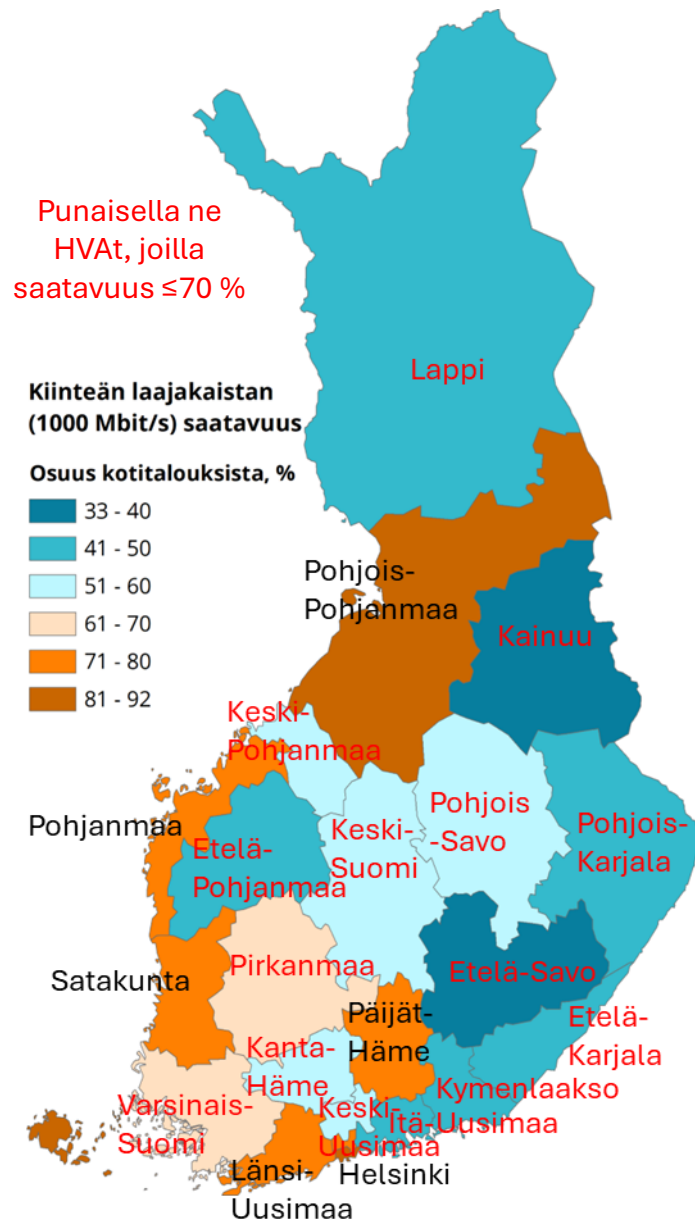
Digiköyhyden alueellinen kuva (Digital inclusion index DII)

Lähde: Nordic and Baltic Digital Inclusion Indicator,

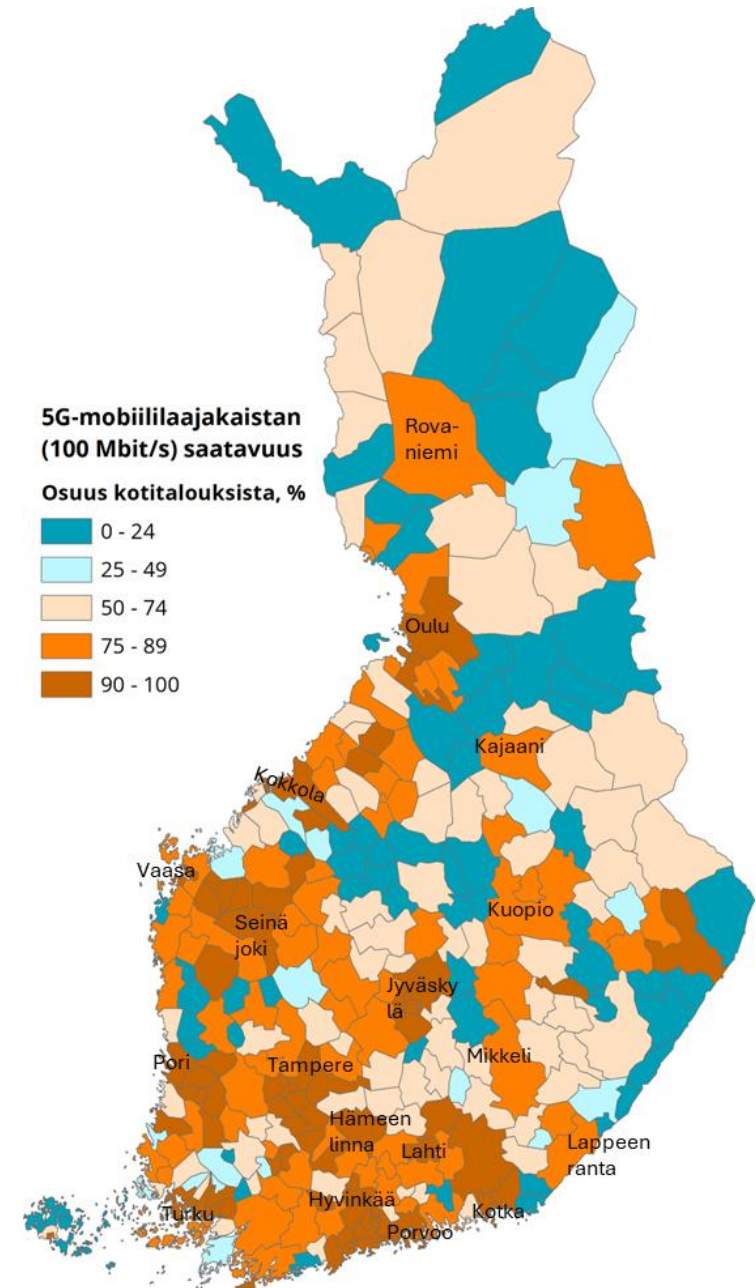
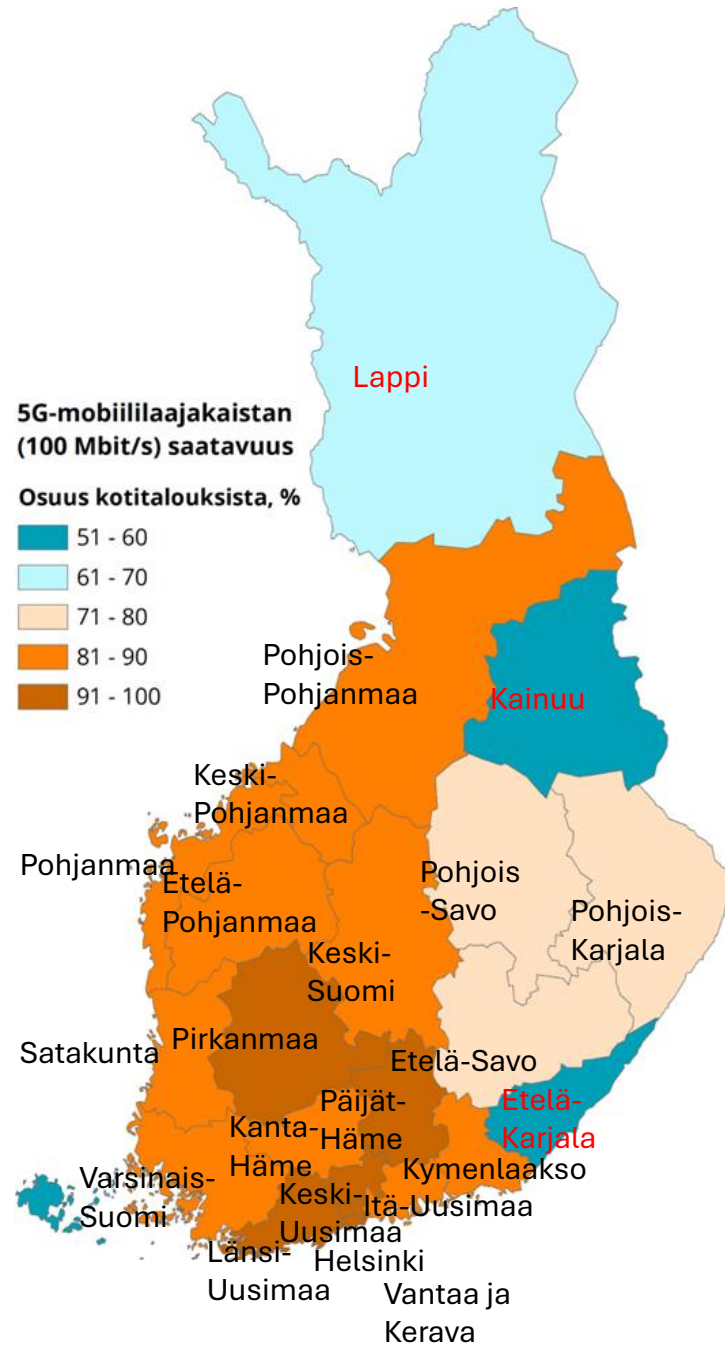
<https://experience.arcgis.com/experience/a257b48e550d4c8e8d7b750adc67bd2c/page/Page/?draft=true>

Kiinteän laajakaistan (1000 Mbit/s) saatavuus hyvinvointi-alueittain

Lähde: Tilastot Kiinteä laajakaista 31.12.2022, Mobiililaajakaista 31.3.2023. Kartat: Simo Rautiainen

Mobiililaaja- kaistan (5G) saatavuus hyvinvointi- alueittain

Lähde: Tilastot Kiinteä laajakaista
31.12.2022, Mobiililaajakaista 31.3.2023.
Kartat: Simo Rautiainen

Kolme näkökulmaa digiököyhyiden juurisyihin

1

Tapa, jolla
digipalveluja
kehitetään

2

Vaikeudet
digipalvelujen
piiriin pääsyssä

3

Digituen
riittämättömyys ja
haavoittuvuus

Jatkuvassa muutoksessa oleva sote

- Sote-palvelujen kehittämistä ohjaavat tällä hetkellä monenlaiset, jatkuvasti muuttuvat sekä myös keskenään ristiriitaiset päämäärät ja tavoitteet
- Palveluprosessien sekä toimintakäytäntöjen kehittäminen ja yhtenäistäminen on hyvinvointialueilla on hyvin eri vaiheissa
- Henkilökunnan vaihtuvuus ja muutokset henkilökuntarakenteessa hankaloittavat digipalvelujen systemaattista kehittämistä muun hoivan osaksi

*Meillä ei ehkä vielä ymmärretä, kuinka valtio ajaa vahvasti sotea tiettyyn suuntaan. Ja koska sitä rahaa ei tule, ja ollaan sitä mieltä, että sitä ei myöskään lisätä soteen, niin sehän tarkoittaa sitä, että pitää hakea niitä muita ratkaisuja. Ja kyllä valtiovarainministeriö --- sanoo, että teidän pitää laittaa digiin, teidän pitää laittaa digiin.
(HVA2/H1)*

Meillä on tosi iso haaste se, että meillä on niin monta organisaatio lyöty nyt yhteen. Ja jotenkin niissä asenteissa myös ihan tällä aluepoliittisella tasolla ollaan vielä niissä omissa poteroissa hyvin pitkälti ajamassa sen oman paikkakunnan asioita ja siellä ei saisi mikään muuttua. Eli se semmoinen kompromissien tekeminen on aika haasteellista.(HVA1/H2)

Digikehittämistä ohjaavat ristiriitaiset näkemykset ja intressit

- Palvelujen digitalisointiin kohdistuu monenlaisia intressejä, mutta käytännön tasolla yhteinen ymmärrys siitä, mitä lopulta tavoitellaan ja millä tavoin tämä tehdään, puuttuu
- Digipalveluja kehittäminen näyttäytyy muusta palvelujärjestelmän ja palvelujen kehittämisestä irrallisena osana
- Ammattilaisten ja professioiden suhtautuminen digitalisaatioon on ristiriitaista

*Me digitalisoidaan niitä palveluita, joissa meillä on huutava resurssipula ja missä me halutaan helpottaa sitä painetta. Kysytäänkö me asiakkailta, että mitä asioita he haluaa hoitaa digitaalisesti versus se, mitä me halutaan? Toinen näkökulma on, että miten me helpotetaan ammattilaisten työtä ja nopeutetaan sekä tehostetaan sitä. Sekään ei ole oikea näkökulma, koska emme kehitä niitä palveluja ammattilaisille tai organisaatiolle, vaan niille asiakkaille.
(HVA3/H1)*

*Ammattilaisten ajatusmaailman muuttaminen ehkä on semmoinen tosi tärkeä tehtävä, koska he on nimenomaan semmoisena portinvartijoina siinä asiassa, että kenelle he rupeaa esittelemään niitä palveluita ja toisaalta heidän pitää tuntea ne palvelut, jotta he pystyy kertomaan niistä asiakkaille.
(HVA1/H2)*

Digikehittämisen pirstaleisuus ja ylhäältä-alas –ohjautuvuus

- Kehittämisen suuntaa ja kohteet määrittyvät pitkälti ulkopäin
- Asukkaiden ja palvelujen käyttäjien tarpeiden ja näkemysten kuulemiseen ei ole aikaa/mahdollisuuksia – ainakaan ennakoivasti
- Digipalvelujen kehittäminen, käyttö ja etenkin niiden parantaminen on kallista

No tällä hetkellä digipalvelualustaa ohjaa hankerahoitus käytännössä. Että mihin sitä on myönnetty, niin niitä palveluita sieltä otetaan käyttöön. (HVA3/H2)

*Minäkin koen, että se palaute mikä [digipalveluista] annetaan, mikä tahansa, lausuntopyyntöihin vastataan, niin minä ajattelen, että silleen on mennyt, että ei sillä ole mitään virkaa tai väliä.”
(VTE3/H3)*

Ja hankerahaa on käytetty järkyttäviä summia tässä maassa, että on kehitetty niitä tuotteita, niin nyt sitten luovutaan, että kun hyvinvointialueella ei ole rahaa. (HVA2/H1)

Yhteydet ja tiedon saavutettavuus

- Puutteelliset/puuttuvat yhteydet ja laitteet
 - Tietoliikenne- ja puhelinyhteyksien toimimattomuus etenkin harvaan asutulla maaseudulla; heijastuu laajasti elämän eri osa-alueille: työ ja opiskelu; palvelujen käyttö; liikkuminen...
- Tiedon puute ja saavutettavuus
 - Tieto (palveluista ja niiden käytöstä) on yhä useammin saatavilla vain sähköisessä muodossa
 - (Digi)palvelujen käyttöä koskeva ohjeistus on ilmaistu tavalla, jonka ymmärtäminen edellyttää perustietoa palveluista ja niiden toimintalogiikasta samoin kuin perusdigiosaamista; kielellinen saavutettavuus

Verkkoyhteydet pitäisi saada kuntoon. Koska meitä on ihan turha opettaa täällä, jos yhteydet ei pelaa. Istun nyt ulkoeteisessä, koska sisällä ei pelaa. (VTE2/H2)

Hyvinvointialue ei lähetä mitään paperista. Kaikki tieto on siellä [verkossa]. Elikkä ihan milloinkaan se minun terveyskeskus on auki, ne puhelinnumerot, ne ihmiset, jotka on minun kontakteja. Jos hyvinvointialueen työntekijät sanoo johtotasolla, että he ei itsekään löydä sieltä tietoa, niin miten löytää sellainen ihminen, joka on muutenkin ihan hukassa? -- Niin ihan tällainen perusjuttu, ihan ne kaikista tärkeimmät asiat kuntoon, sitten kaikki muu. (KJ2/H1)

Tietoturvattomuus ja harveneva palveluverkko

- Tietoturva ja -turvattomuus
 - Epävarmuus omista digitaaloista yhdistettynä huoleen tietoturvallisuudesta heikentävät luottamusta digipalveluihin ja niiden toimivuuteen
 - Digipalvelujen käyttö vaatii laajasti vahvaa tunnistautumista (esim. pankkitunnukset), nämä puuttuvat vielä yllättävän monilta
- Harvenevan palveluverkon ketjuvaikutukset
 - Valokuvaamon, poliisin ja julkisen liikenteen puuttuminen vaikeuttaa henkilötodistuksen ja tätä kautta pankkitunnusten hankkimista
 - Joustava ja toimiva kasvokkaisen ja digitaalisen palvelun –hybridi on haastavaa fyysisten palvelujen keskittyessä ml. luottamuksellisen hoivasuhteen luominen, opastus digipalvelujen käyttöön jne.

Ja sitten jos ihmisillä ei ole niitä pankkitunnuksia eikä tällaisia niin eihän sinne pääse niihin tietoihin käsiksi mitä haluaa hakea. (VTE3/H1)

Moni on ehdottomasti, että minä en, en ja en. Ja nyt toisaalta nämäkin, jotka sen hyväksyy ja muuta, niin pelkonahan on, että nämä hakkeritkin osaavat. Ja aina on vähän semmoinen tietynlainen epävarmuus, että onkohan tämä oikein vai että mitä tälle pitäisi tehdä. Tämmöisiin olen törmännyt. (VTE1/H1)

Kyllä minä sitä mietin just, että näitä pelätään ihan turhaa. Että kun ajatellaan just, että sitten jos menen sinne digiin, niin sitten olen siellä ja en pääse enää mihinkään. (HVA2/H1)

Digiköyhyyden moninaisuus ja digitarjonnan paradoksaalisuus

- Ennakkoluulojen unohtaminen: niin digiosaaja kuin digiköyhä voi olla kuka tahansa
- Digitaitojen vahvistamiseen keskittyvä digituki ei tavoita kaikkia digiköyhyyden syitä
- HVA:iden tarjoama digituki pääosin digitaalista ja palvelun jo palvelun piiriin päässeitä
- Fyysinen digituki tarjolla lähinnä kuntakeskuksissa (kirjastot, yhteispalvelupisteet, asiointipisteet)

Sitä kun aina sanotaan, että ikäihmiset ei voi ja kun kuuntelee meidänkin poliitikkoja, niin he aina sanoo, että kun ei ikäihmiset, että kun pitää ottaa huomioon, että ei ikäihmiset. Mutta sitten meillä on kuitenkin tällaiset diginatiivit, joille kännykkä on kasvanut käteen, niin ne ei osaa hoitaa asioitaan. (HVA2/H1)

Eihän täällä ole minkään näköistä apua kellekään. Joo, kirjastossa on jonkun verran mutta kirjastokin on valitettavasti meillä aika lyhkäisen aikaa päivästä auki. -- Kyllähän se tosiasia on se, että tämä [digituke]järjestelmä olisi pitänyt lähteä rakentamaan silleen, että olisi tämä palvelu tuotu kotiin. (VTE3/H1)

Digituen järjestämistä vastuu epäselvyys

- Digituen järjestämistä vastuu
 - Lähtökohtainen ongelma: digitalisaation mahdollisiin epätoivottuihin seurauksiin ja siihen, miten näitä voitaisiin ennakoivasti estää, ei digipalvelujen suunnitteluvaiheessa kiinnitetä juurikaan huomiota
 - Yhteinen ymmärrys siitä, kenellä on vastuu digituen tuottamisesta, puuttuu
 - Sosiaalisilla verkostoilla on merkittävä rooli digituen tarjoajana, mutta tähän liittyy myös tietoturvariskejä (mm. puolesta asiointi)
- Digituki jäänyt pitkälti kolmannen sektorin harteille
 - Digitukea tuotetaan pääosin määräaikaisen hankerahoituksen varassa
 - Järjestöjen taloudelliset haasteet ja toimintarahoitukseen kohdistuvat uhat (STEA, kehittämisrahoituksen painopisteet, muutokset palkkatuessa), jotka heikentävät niiden toimintaedellytyksiä digituen kentällä
 - Järjestöjen ensisijainen intressi on järjestää tukea omaan kohderyhmäänsä kuuluville, kuka huolehtii niistä, jotka jäävät tämän ulkopuolelle?
 - Myös yhdistyskenttä itse tuen tarpeessa (lähellä.fi, kokouskäytännöt, hankerahoitusten haku...)

Me tehdään tosi tiivistä yhteistyötä tällä hetkellä [yhdistys X:n] kanssa, että nimenomaan sitä asukkaiden digitukea sitä kautta pystyttäisiin järjestämään, koska meillä itsellä ei tällä hetkellä ole resursseja siihen. Se [yhdistys X] on kyllä meille semmoinen, todella tärkeä yhteistyökumppani, vaikkakin se heidän toiminta keskittyy hyvin paljon ikäihmisiin. (HVA1/H2)

Itse edustan myös Eläkeliittoa täällä [kunnassa] ja meillä on semmoinen päälle 360 jäsentä, joilla esimerkiksi sähköposteja on noin kahdellasadalla, niin yhteyksiä ei saada kuin noin puoleen sitä kautta. (VTE3/H2)

Edelliseen pohjautuen voidaan todeta että, ...

- ...yhteiskunnan digitaalinen maisema näyttäytyy varsin järjestäytymättömänä, hektisenä ja hallitsemattomana: tavoitteet ovat suuret ja vauhti niin kova, että niin tekijöiden kuin käyttäjien on vaikea pysyä mukana
 - Välillä näyttää jopa unohtuvan se, kuka on isäntä ja kuka renki: digitalisaatio on väline, ei itse tarkoitus - kansalaisten osallisuus mukaan lukien palvelujen ja tiedon saatavuus sekä saavutettavuus sen sijaan on
- ...digiköyhyyden problematiikka koskettaa erityisesti yhteiskunnassa haavoittavaan asemaan joutuneita ihmisiä asuinpaikasta riippumatta, mutta tähän liittyy myös maaseutuspesifejä ulottuvuuksia:
 - Maaseudun väestö muuta maata voimakkaammin ikääntyvää
 - Digiyhteyksissä olevat puutteet ja katvealueet koskevat erityisesti maaseutualuita
 - Digituki ylettyy vain harvoin keskusten ulkopuolelle
- ...digiköyhyyden juurisyihin paneutuminen sekä digituen järjestäminen on pallo, jota osallistujat heittelevät toinen toiselleen
 - Järjestöillä halua sekä myös ideoita ruohonjuuritason ongelmien ratkaisemiseksi, mutta niin taloudellisten kuin inhimillisten resurssien riittävyys ja saatavuus on ongelma
- ...digitalisaation onnistuminen on suuri yhteiskunnallinen haaste ja maaseudun näkökulmasta jopa kohtalon kysymys
 - Digitalisaation onnistuminen mitataan viime kädessä siinä, miten hyvin kaikki ihmiset pysyvät kehityksessä mukana
 - Linkittyy monella tavoin alueiden elinvoimaisuuteen, maalla asumisen ja yrittämisen mahdollisuuksiin, kiinteistöjen arvoon jne.

Miten tästä eteenpäin: askelia digiköyhyyden poistamiseksi?

- Kutsutaan asukkaat ja asiakkaat yhteiskehittäjiksi alkaen sen miettimisestä, mitä siirretään digiin ja miten tämä on mielekästä tehdä
 - Luodaan yhteinen ymmärrys siitä, mitä digipalveluilta odotetaan sekä mikä on niiden ja fyysisten palvelujen keskinäinen suhde; vahvistetaan myös ammattilaisten digihoiva-osaamista
 - Tiedostetaan digiköyhyyden monisyinen problematiikka ja työskennellään poikkihallinnollisesti sekä erilaiset sektorirajat ylittäen sen juurisyiden poistamiseksi
 - Selvitetään mikä digitaalisten yhteyksien toimivuus on oikeasti sekä laaditaan suunnitelma, miten turvataan riittävä yhteys kaikille asuinpaikasta riippumatta
 - Palveluja kehitettäessä otetaan digiköyhyyden olemassaolo huomioon yhtenä digipalvelun ulottuvuutena ja laaditaan suunnitelma sen ehkäisemiseksi; muistetaan myös päivittää tätä suunnitelmaa
 - Tunnustetaan järjestöjen tärkeä rooli niin digiköyhyyden monisyisyyden tunnistajina kuin ratkaisumallien kehittäjinä sekä turvataan niiden tekemälle työlle riittävät resurssit
- Yksinkertaisesti: Digitalisaatio on mahdollisuus, josta voi yhteispelillä tulla menestys 😊

Kiitos mielenkiinnosta!

